

Álmurinn séður frá Grjótaþorpinu.

TRÉ ÁRSINS

BRYNJÓLFUR JÓNSSON

Tré ársins er álmur (*Ulmus glabra*) við Túngötu, framan við húsið Túngötu 6. Álmurinn er eitt af djásnum Reykjavíkur. Hann breiðir umfangsmikla krónu sína í allar áttir og hefur á síðustu áratugum notið þess frelsis að fá að vaxa án þrengsla af byggingum eða öðrum trjám. Stofninn greinist í um 1 m hæð í tvo megin stofna. Í bókinni „Garðagróðri“ eftir Ingólf Davíðsson og Ingimar Óskarsson 1950 og 1965 er getið um trjámælingar. Árið 1948 mælist álmurinn 7,15 m en árið 1965 er hann orðinn 9 m og ummál hans 1,50 m og fullyrt að hann sé hæsti álmur í Reykjavík. Í gönguferðum sem Skógræktarfélag Íslands ásamt Garðyrkjufélaginu efndu til í september 1999 mældist álmurinn 10,70 m og nú er álmurinn ekki lengur sá hæsti í Reykjavík því í Túngötu 10 ofan við auglýsingastofuna Yddu er álmur sem mældist 11,90 m. Álmurinn í Túngötu 6 hefur hækkað hægt og bit-

andi en fer sér afar hægt eða að meðaltali 5 cm á ári síðustu 34 árin. Hægur vöxtur álmsins skýrist m.a. af nægu svigrúmi

umhverfis tréð. Engin samkeppni er um ljósið og því hleypur vöxtur í stofn og krónan breiðist út í þeim tilgangi að fanga sólargæisla-ana sem best.

Ummál stofnsins í 1 m hæð reyndist vera 2,45 m og hefur því margfaldast. Í „Garðagróðri“ frá 1965 er getið til um aldur álmsins (reyndar í sviga) og hann sagður vera (70-75) ár og samkvæmt því gróðursettur á árunum 1890-95.

Þetta er að öllum líkindum ekki rétt. Hákon Bjarnason nefnir tréð í bókinni „Ræktaðu garðinn þinn“ og telur líklegt að það sé gróðursett 1902 á sama tíma og álmurinn sem nú er innan við Smáragötu og neðan Laufásveggar þar sem áður var Gróðrarstöðin í Reykjavík. Hvort ártalið er rétt skal ósagt látið en leiða má líkur að því að álmurinn við Túngötu 6 sé gróðursettur síðar.

Í bókinni „Índæla Reykjavík“ segir Guðjón Friðriksson sagnfræðingur um Túngötu 6, að Lárus Sveinbjörnsson dómstjóri hafi

Krónan hefur töluvert umfang og slútir langt niður.

látið reisa virðulegt timburhús 1876 í danskættuðum stíl. Síðar bjó þar Magnús Einarson dýralæknir, tengdasonur Lárusar. Af frekari forvitni spurðist ég fyrir hjá Guðjóni Friðrikssyni um Túngötu 6 og benti hann mér á að dóttursonur Magnúsar og nafni, Magnús Finnsson, vissi hugsanlega eitthvað frekar. Það kom á daginn að svo var.

Samkvæmt nýlegri samantekt Magnúsar kemur fram að hjónin Magnús Einarson og Ásta Sigríður Einarson kaupa húsið í Túngötu 6 líklega 1906.

Þar segir: „Fyrst þegar Ásta og Magnús fluttust í Túngötu 6 var lóðin aðeins tún með rífsberjarunnum. Magnús lét síðan gera skrudgarð framan og austan við húsið og var garðyrkjumaðurinn, sem það annaðist danskur og hét Kofoed-Hansen. Enn stendur stórt og mikið tré á lóðinni framan við húsið, sem er síðasta merkið um að þar hafi eitt sinn verið fallegur garður. Nú er lóðin bílastæði.“

Þegar ég las þessar upplýsingar þóttu mér þær afar merkilegar vegna þess að hér gat ekki verið

um neinn annan að ræða en fyrsta skógræktarstjórnann á Íslandi, Agnar F. Kofoed-Hansen. Reyndar var hann ekki garðyrkjumaður heldur skógfræðingur frá Landbúnaðarskólanum í Kaupmannahöfn og tók við skógræktarstjóraembætti á Íslandi 1908, rétt að verða fertugur. Hann kynntist síðan Emilíu Benediktsdóttur og áttu þau einn son, Agnar Kofoed-Hansen lögreglustjóra í Reykjavík og síðar flugmálastjóra

Í viðræðum við Magnús Finnsson kom fram að móðir hans Guðrún Einarson, fædd 1905, væri við dágóða heilsu og byggði á Droplaugarstöðum. Tréð sem í upphafi virtist ekki eiga merkilega sögu kallaði nú á það að fá að ræða við gömlu konuna. Var það auðsótt mál af hennar hálfu og fer hér á eftir stutt samantekt:

Ég man vel eftir Kofoed-Hansen en hann var góður vinur pabba. Hann bjó hjá Geir Zoëga uppi á Túninu (Túngötu 20) en á þessum árum var hann ógiftur. Hann sá um að gera fallegan garð hjá pabba og annaðist og fylgdist með trjágróðrinum. Gerð voru

rúnnbeð bæði fyrir neðan og upp að húsinu þar sem voru alls konar blóm, fjólar, stjúpur, morgunfrúr og margt fleira. Ég man vel eftir því að á haustin voru tínd rífsber og úr þeim var gerð sulta sem okkur krökkunum þótti ákaflega mikið sælgæti. Ég man vel að við lékum okkur í kringum þetta tré en síðast þegar ég man eftir því var það orðið eina tréð sem eftir var í garðinum og þótti mér það dálítið dapurlegt. Blóm og trjágróður var hins vegar áreiðanlega frá Einari Helgasyni en hann var með stóra gróðrarstöð út frá og neðan við Laufásveginn en þeir voru miklir vinir pabbi og Einar.

Það má ráða af þessum upplýsingum að Kofoed-Hansen hafi gróðursett álminn á Túngötu 6 á fyrstu árunum eftir komu sína hingað. Álminn hefur hann fengið hjá Einari Helgasyni en hann flutti inn töluvert af dönskum álmi og framræktaði í gróðrarstöðinni. Á þessum árum var almennur áhugi mjög takmarkaður á garðyrkju og nánast engin verkþekking til staðar. Kofoed-Hansen hefur greinilega ekki talið tiltökumál að leggja

Bífreiðum lagt þétt að álminum. Séð frá Túngötu.

nágrönnum sínum lið við garðyrkjustörf en vafalaust einnig haft áhuga á því að fylgjast með hvernig gróðrinum reiddi af. Leiða má einnig líkur að því að Magnús (f. 1870) og Kofoed-Hansen (f. 1869) hafi þekkt frá skólaárum sínum í Kaupmannahöfn en þeir eru báðir útskrifaðir úr Landbúnaðarháskólanum og því kunningssskapur þeirra ef til vill eldri en segir til um komu Kofoeds-Hansens til Íslands.

Tréð í Túngötu og gömlu Gróðrarstöðinni eru mjög áþekkt í vexti og ekki loku fyrir það skotið að þau séu úr sömu sendingu enda var algengt á þessum árum að tré væru alin árum saman á beðum. Gróðrarstöðin sem Einar Helgason veitti forstöðu frá aldamótum til dauðadags 1935 var í raun mikil lyftistöng fyrir trjárækt og matjurtaræktun í Reykjavík. Stöðin var rekin með þann tilgang í huga að breiða út ræktunaráhuga og vinna að tilraunum. Mikið af elstu og fallegustu trjáum í Reykjavík eiga rætur að rekja þangað.

Undanfarin ár hefur höfundur þessa greinarkorns oft átt leið hjá

álminum við Túngötu 6. Tilbrigði hans eru margvísleg og mismunandi eftir árstíðum. Til að skynja tréð þarf helst að komast að stofninum, snerta börkinn og horfa upp í krónuna.

Því miður er þess ekki alltaf kostur. Bílum er lagt fast upp að álminum enda engin hindrun til þess að svo sé. Hætt við að einn daginn geti þetta ágæta tré orðið fyrir hnjaski og skakkaföllum. Ef vel ætti að vera þyrfti að búa því verðugt umhverfi.

Álmtré geta orðið margra alda gömul en því miður þá virðist að ófyrirsynju að ræktun þeirra hafi að mestu gleymst. Undantekningar hafa þó verið frá þeirri reglu

Starfsmenn í gróðrarstöð Skógræktarfélagshafnarfjarðar hafa undanfarin ár safnað fræi af álminum í Túngötu. Einnig safnaði garðyrkjustjóri Reykjavíkur, Jóhann Pálsson, fræi af álminum í Túngötu fyrir 10 árum og var því sáð í Ræktunarstöðinni í Laugardal og eru því afkomendur túngötutrésins farnir að stinga sér niður í gördum borgarinnar.

Þá hefur alloft verið til álmu á Tumastöðum, ræktaður af fræi

frá Norður-Noregi, nyrsta út-breiðslusvæði þessarar tegundar.

Oft hefur hvarflað að mér hvort álmurinn í Túngötu 6 ætti ekki markverða sögu. Þegar betur var að gáð reyndist svo vera en sjálf-sagt er hér ekki hálf sagan sögð og vonandi er hún rétt að hefjast

Myndir: BJ (Sí).

HEIMILDIR

Garðagróður. Ingólfur Davíðsson og Ingimar Óskarsson. Reykjavík 1965.

Útgefandi Ísafoldarprentsmiðja h.f. Indæla Reykjavík. Guðjón Friðriksson 1996. Útgefandi Íðunn.

Kafla úr samantekt, sem gerð var vegna niðjamóts afkomenda Magnúsar Einarsonar dýralæknis og Ástu Sigríðar Einarson, Magnús Finnsson 1996.

Persónulegar upplýsingar: Guðrún Einarson.

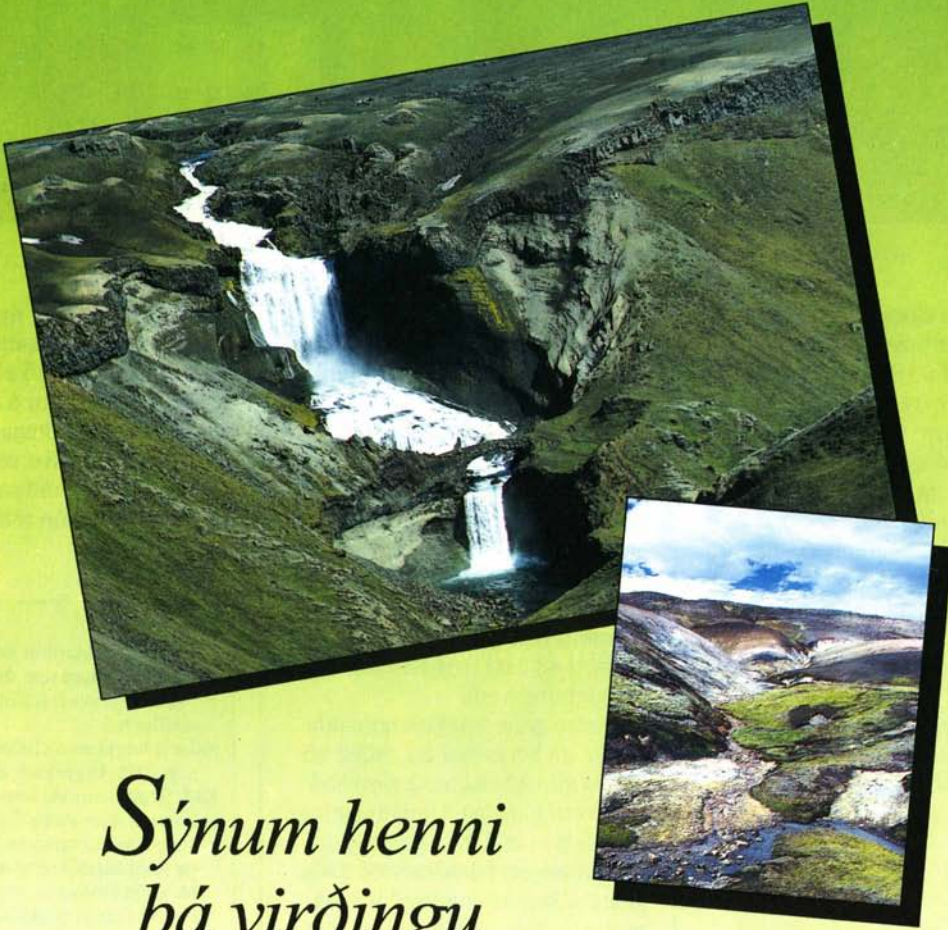
Persónulegar upplýsingar: Hólmfríður Finnbogadóttir, framkv.stj. Skógræktarfélag Hafnarfjarðar

Persónulegar upplýsingar: Jóhann Pálsson, garðyrkjustjóri Reykjavíkurborgar.

Ræktaðu garðinn þinn. Hákon Bjarnason. 3 útg. Íðunn 1987.

Sveitin við sundin - Búskapur í Reykjavík 1870-1950. Þórunn Valdimarsdóttir. Sögufélag 1986.

NJÓTUM NÁTTÚRUNNAR

*Sýnum henni
þá virðingu
sem hún verðskuldar.*

UMHVERFISRÁÐUNEYTIÐ

Skoðaðu Skógrækt á Umhverfisvefnum: www.umvefur.is